

Білецька І.О.

докт. пед. наук, професор
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

ВИХОВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті окреслено особливості формування толерантних взаємостосунків студентської молоді у процесі полікультурного виховання під час вивчення іноземної мови у вищих педагогічних закладах. Розв'язання проблем співіснування у багатонаціональному середовищі залежить значною мірою від полікультурної освіти, яка дає змогу людині набути навичок толерантного ставлення до досвіду інших культур. Основою формування міжкультурної толерантності студентів є багатомовність. У зв'язку з цим розуміння ролі іноземних мов у вихованні толерантної особистості ставить перед нами питання підвищення рівня мовної підготовки.

Ключові слова: міжкультурна толерантність, полікультурна освіта, іноземна мова, вищий навчальний заклад, студентська молодь.

ВОСПИТАНИЕ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ ТОЛЕРАНТНОСТИ СТУДЕНТОВ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

Билецкая И.А.

докт. пед. наук, профессор
Уманский государственный педагогический
университет имени Павла Тычины

В статье описаны особенности формирования толерантных взаимоотношений студенческой молодежи в процессе поликультурного

воспитания в процессе изучения иностранного языка в высших педагогических заведениях. Решение проблем сосуществования в многонациональной среде значительно зависит от поликультурного образования, которое дает возможность человеку обрести навыки толерантного отношения к опыту других культур. Основой формирования межкультурной толерантности студентов является многоязычие. В связи с этим понимание роли иностранных языков в воспитании толерантной личности ставит перед нами вопрос о повышении уровня языковой подготовки.

Ключевые слова: *межкультурная толерантность, поликультурное образование, иностранный язык, высшее учебное заведение, студенческая молодежь.*

MULTICULTURAL TOLERANCE EDUCATION OF SYUDENTS IN THE PROCESS OF FOREIGN LANGUAGES STUDY

Biletska I.O.

doctor of pedagogical sciences, professor

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

This article describes the features of formation of tolerant relations between students in the process of multicultural education in the process of foreign language learning in higher educational establishments. The solution of problems of coexistence in a multicultural environment significantly depends on multicultural education, which enables a person to acquire skills of tolerant attitude to the experience of other cultures. Multilingualism is the basis for formation of intercultural tolerance of students. According to this understanding of the role of foreign languages in the tolerant person education poses the question of the development of language proficiency level.

Key words: *multicultural tolerance, multicultural education, foreign language, higher educational establishment, students.*

Постановка проблеми. Прикметною ознакою розвитку сучасного суспільства є посилення взаємодії і взаємозалежності країн та народів з метою взаємозбагачення культур, що, в свою чергу, спонукає до підготовки покоління, здатного до співжиття з іншими людьми і соціальними групами. Проблема толерантних взаємостосунків є однією з найголовніших проблем сьогодення, адже глобалізаційні процеси модернізованого світу ведуть за собою зростання імміграційних показників, що, в свою чергу, може стати причиною виникнення конфліктів на тлі непорозуміння різних етнічних та соціальних груп людей.

Високорозвинені країни світу з метою створення толерантного співтовариства визначили ряд завдань у всьому комплексі політичних, економічних, соціальних, культурних питань, у тому числі й у галузі освіти. На сьогоднішній день освіта виступає засобом забезпечення рівноправної та відповідальної участі кожного громадянина в процесі глобалізації усіх сфер сучасного суспільства. В умовах зростаючого розмаїття виникає потреба вирішувати проблеми вдосконалення системи виховання міжкультурних толерантних взаємостосунків.

На нашу думку, розв'язання проблем співіснування у багатонаціональному середовищі залежить значною мірою від полікультурної освіти, яка дає змогу людині набути навичок толерантного ставлення до досвіду інших культур. Полікультурна освіта має стати одним із основних шляхів формування міжкультурної толерантності у системі вищої освіти. Саме вищий навчальний заклад виступає важливим етапом у процесі формування і розвитку толерантної особистості, етапом, коли усвідомлено формуються основні цінності та життєві принципи.

Безперечно, основою формування міжкультурної толерантності студентської молоді є багатомовність, яка розглядається нами як дієвий інструмент підготовки молодого покоління в умовах взаємопов'язаного і взаємозалежного світу. В зв'язку з цим розуміння ролі іноземних мов у

вихованні толерантної особистості ставить перед нами питання підвищення рівня мовної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній та зарубіжній науковій літературі накопичений значний обсяг досліджень, присвячених вивченню проблеми толерантності. Серед них варто виокремити українських та російських науковців: О. Безкоровайну, О. Волошину, О. Гриву, Я. Довгополову, О. Матієнко, М. Мельничук, Л. Олексюк, О. Столяренко, Ю. Тодорцеву та ін. Окремі аспекти виховання в процесі навчання іноземної мови досліджували такі спеціалісти, як Л. Білас, Т. Білоус, Н. Боговик, О. Голобородько, З. Ісмагілова, Г. Пуленко, Н. Сапожнікова, Н. Шibaєва, М. Яшина та ін.

У своїй статті ми ставимо за **мету** окреслити особливості формування толерантних взаємостосунків студентської молоді у процесі полікультурного виховання під час вивчення іноземної мови у вищих педагогічних закладах.

Виклад основного матеріалу. Сучасна освіта одним із важливих завдань ставить прилучення молодого покоління до глобальних цінностей, формування у нього вміння спілкуватися в взаємодіяти з представниками сусідніх культур та у світовому просторі. Тенденції сучасного суспільства в соціальному, культурному, економічному, політичному планах призвели до формування полікультурного соціуму.

В останні роки у вітчизняній педагогічній науці все частіше акцент робиться на важливій ролі полікультурних аспектів під час вивчення гуманітарних дисциплін у вищих навчальних закладах. Потужний потенціал, на нашу думку, при цьому має іноземна мова, вивчення якої сприяє формуванню у студентів уміння спілкуватися, толерантно взаємодіяти з людьми різних етнічних груп, формує багатий досвід соціально-культурної комунікації, що є міцною базою прилучення до глобальних цінностей цивілізації.

Виховання міжкультурної толерантності студентської молоді на принципах полікультурної освіти – це багатогранний, цілеспрямований педагогічний процес, спрямований на створення умов для успішного формування основ переконань, моральних почуттів, відповідних якостей, які визначають у подальшому її толерантну спрямованість.

Сьогодні викладання іноземної мови неможливе без вивчення основних особливостей і характеристик, які притаманні різним культурам, оскільки саме вони визначають особливості спілкування іноземною мовою. Рівноправний діалог представників різних культур передбачає не тільки достатній рівень володіння іноземною мовою, але й сформованість міжкультурної компетенції співрозмовників та наявності такої якості особистості, як міжкультурна толерантність [2, с. 63].

Проблема толерантності стала предметом вивчення різних наук, зокрема таких, як філософія, історія, культурологія, соціологія, політологія, етика, психологія, педагогіка та ін. Так, «Нова філософська енциклопедія» трактує толерантність як «якість людини, яка характеризує ставлення до іншої людини як до рівної і проявляється у свідомому пригніченні почуття неприязні, викликаного відмінністю «Іншого» (зовнішність, мова, смаки, спосіб життя, переконання тощо). Толерантність передбачає розуміння та діалог з «Іншим», визнання і повагу його права на відмінність, здатність до компромісу» [7, с.75].

У «Соціологічному енциклопедичному словнику» толерантність визначається як «терпимість до чужого способу життя, поведінки, звичаїв, почуттів, думок, ідей, вірувань; терпимість до несприятливих емоційних факторів; відсутність або ослаблення реагування на несприятливий фактор у результаті зниження чутливості до його впливу» [14, с. 370].

Толерантність як різновид взаємовідносин між різними сторонами, індивідами, соціальними групами, державами, політичними партіями, за якими сторони виявляють сприйняття і терпіння щодо різниці в поглядах,

уявленнях, позиціях та діях, розглядається у «Політологічному енциклопедичному словнику» [8, с. 352].

Психологічний словник дає наступне визначення: «толерантність – це відсутність або послаблена реакція на певний негативний фактор у результаті зниження чутливості до його дії. Толерантність проявляється в підвищенні порогу емоційного реагування на загрозливу ситуацію, а зовні – у витримці, саморегуляції, здатності довго витримувати негативну дію без зниження адаптивних можливостей» [9, с. 287].

Проте толерантність найбільше викликає інтерес у педагогічній думці, результатом чого є численні праці науковців. Зокрема, О. Волошина розглядає толерантність як моральну якість особистості, що характеризує терпиме ставлення, повагу, сприйняття та розуміння інших людей, незалежно від їхньої етнічної, національної або культурної приналежності; інших поглядів, характерів, звичок; різних культурних груп чи їхніх представників, різноманітних форм самовираження та самовиявлення людської особистості [3, с. 75].

Дослідниця Я. Довгополова переконана, що толерантність – це насамперед компроміс, який включає обопільну готовність до певних вчинків, що стає основою мирного співіснування. Її слід розглядати як здатність бачити в іншій людині саме іншу – носія інших цінностей, логіки мислення, інших норм поведінки, усвідомлення її права бути іншою; безумовно позитивне ставлення до несхожості, емпатичне бачення іншої людини [5, с. 49].

На думку О. Матієнко, толерантність – складне і багатогранне утворення, важлива моральна якість особистості, завдяки якій спілкування між людьми стає виваженим, що, у свою чергу, сприяє знаходженню істини навіть у конфліктній ситуації; це якість, яка проявляється насамперед у повазі до почуттів, звичаїв, вірувань, політичних уподобань та інтересів інших людей; толерантність є взаємоповагою через взаєморозуміння та основою цивілізованих стосунків [6, с. 26].

Що ж стосується безпосередньо визначення нашого ключового поняття «міжкультурна толерантність», то тут у педагогічній науці також спостерігаємо функціонування різноманітних підходів до його трактування. Так, А. Альошина розглядає міжкультурну толерантність як професійно-особистісну якість, що характеризується активною позицією особистості в позитивній взаємодії з людьми іншої культури, наявністю специфічних ціннісних орієнтацій, сукупністю професійних знань і умінь, спрямованих на досягнення взаєморозуміння [1, с. 7].

Як стверджує Л. Слобожанкіна, міжкультурна толерантність – це властивість особистості, яка проявляється в толерантному, шанобливому ставленні до «культурного Іншого» (тобто до представників інших етнокультурних спільнот і феноменів інших етнокультур) при збереженні власної культурної ідентичності («культурного Я») в поєднанні з готовністю зайняти активну позицію діалогу у відносинах з ним [13, с. 23].

Ми притримуємося думки Н. Барбелко, яка зазначає, що «міжкультурна толерантність – це інтегративна особистісна характеристика, яка включає в себе знання, необхідні для здійснення толерантної міжкультурної взаємодії, позитивне емоційне сприйняття культурного «Іншого» як рівного, бажання та здатність спілкуватися з представниками інших культур на толерантній основі задля взаємозбагачення, здатність до компромісу, подолання протиріч, вміння знаходити спільну мову, стримувати себе, з повагою ставитися до мовних, культурних відмінностей співрозмовника» [2, с. 28–29].

У структурі міжкультурної толерантності можна виділити наступні компоненти: 1) когнітивний – виконує інформаційну функцію і включає в себе комплекс знань, необхідних для здійснення толерантної міжкультурної комунікації; 2) мотиваційний – забезпечує стимулюючу функцію, до його складу входять потреби, мотиви, інтереси, ціннісні орієнтації, які відображають готовність до здійснення міжкультурної комунікації на толерантній основі; 3) інструментальний – передбачає

трансляційну і регулятивну функції, володіння способами і прийомами, а також уміннями і навичками здійснення толерантної міжкультурної комунікації; 4) рефлексивний – полягає в діяльності людини, спрямованої на осмислення нею навколишнього світу, усвідомлення себе в цьому світі як носія певних культурних традицій, своєї діяльності і того, як її сприймають і оцінюють інші [13, с. 31].

Як зазначалося раніше, формування міжкультурної толерантності повинно відбуватися в умовах полікультурності.

Головними цілями полікультурної освіти є: а) оволодіння рідною культурою як головна умова інтеграції в культуру інших народів; б) формування уявлення про культуру, звичаї і традиції інших народів і виховання позитивного ставлення до культурних відмінностей; в) формування та розвиток знань, умінь і навичок ефективної міжкультурної комунікації в процесі вивчення мови і культури; г) виховання в душі розуміння, поваги, терпимості до представників інших культур [12, с. 46].

Серед завдань полікультурної освіти засобами іноземної мови з метою формування міжкультурної толерантності можна виділити наступні:

- розвиток культури сприйняття сучасного багатомовного світу;
- комплексний білінгвальний і полікультурний розвиток мовної особистості студента;
- формування полікультурної соціокультурної компетенції як одного з компонентів комунікативної компетенції, яка допомагає орієнтуватися в типах культур, що вивчаються;
- навчання технологіям захисту від культурної дискримінації й асиміляції;
- створення умов для культурної творчості, в тому числі і мовотворчості [11].

Реалізація цих завдань готує студентів до становлення їх як суб'єктів діалогу міжкультурного спілкування, що передбачає виховання цілого ряду рис та якостей особистості, зокрема міжкультурної толерантності.

Знайомство з культурою країни, мова якої вивчається, відбувається шляхом інтерпретації фактів культури, порівняння та постійної оцінки раніше засвоєних знань і понять із новими, із знаннями і поняттями про свою країну. Порівнюючи людей і країну, мова якої вивчається, у різних історичних умовах, виявляючи загальне і специфічне в них, що сприяє проникненню в менталітет народу, розумінню його характеру, цінностей, відмінностей, причин ксенофобії, створюємо основу виховання міжкультурної толерантності.

Про необхідність вивчення культури народу, мова якого вивчається, зазначав у свій час американський методист Р. Ладо [16]. Ідея про зв'язок вивчення мови з культурою народу також знайшла відображення у працях Ш. Швейцера, Е. Сімоні, які запропонували конкретну схему навчання, що містить основні відомості про звичаї й особливості носіїв мови, яка вивчається [15]. Ф. Аронштейн та Е. Отто стверджували існування культурознавчого аспекту в основі навчання мови, яка є відбитком духу народу, засобом пізнання його культури і мислення.

У нашому дослідженні виходимо з того, що мова не може вивчатися без виявлення особливостей культури народу, який нею розмовляє. Вона відображає не лише фрагмент реальної дійсності, даний етнічній спільноті, а й образ життя, світобачення, національний характер, систему цінностей, менталітет народу, його суспільну самосвідомість у цілому [4, с. 35]. Слід зазначити, що культуру народу також неможливо комплексно досліджувати без вивчення тієї мови, якою розмовляє цей народ. Тобто мова не існує поза культурою, взаємовплив мови і культури є, дійсно, комплексним і, на нашу думку, він має розглядатися саме з різних позицій, тому ми вважаємо такий підхід до вивчення цієї проблематики найбільш доцільним та об'єктивним.

Таким чином, вивчення мови завжди супроводжується вивченням культури народу, який є її носієм, і сприяє багатогранному розвитку толерантної особистості.

Ефективність процесу полікультурної освіти засобами іноземної мови зумовлена дотриманням наступних принципів:

- принцип дидактичної культуровідповідності, який полягає у відборі матеріалу для навчальних цілей, необхідності визначити ціннісну значущість відібраного матеріалу, доцільність його використання з урахуванням вікового потенціалу;

- принцип діалогу культур і цивілізацій, що впливає з необхідності аналізу автентичних матеріалів з точки зору можливості потенційного їх використання при моделюванні культурного простору за принципом збільшеного кола (від етнічних субкультур до світової культури); побудови дидактичної моделі на основі контрастивно-зіставного вивчення культур та цивілізацій з точки зору історичного аналізу;

- принцип домінування проблемних культурознавчих завдань – забезпечується використанням ряду завдань, що поступово ускладнюються, серед яких виокремлюються завдання, спрямовані на збирання, інтерпретацію й узагальнення культурознавчої інформації; розвитком полікультурної компетенції, яка допомагає орієнтуватися в комунікативних нормах, у виборі необхідних форм взаємодії з людьми.

Таким чином, враховуючи вище зазначене, навчання іноземній мові в сучасних полікультурних умовах набуває наступного змісту:

1. Гуманітарний зміст. Повноцінна освіта залежить від рівня володіння мовою як засобом спілкування.

2. Лінгвістичний зміст. Між мовами існує неперервний зв'язок, в результаті якого забезпечується зіставлення та перенесення іноземної мови на рідну. За такої взаємодії мови вступають у складні відношення, що стимулює загальний розвиток особистості студента.

3. Соціально-релігійний зміст. Носії різних мов є представниками різноманітних релігійних конфесій, взаємовплив мов і релігій також сприяє загальному розвитку.

4. Культурно-політичний зміст. Сучасна зміна акцентів вивчення традиційних європейських мов на опанування мовами країн сходу впливає на розширення культурно-освітніх зв'язків.

5. Глобальний зміст. Полягає в ідеї глобалізації на умовах мирного співіснування народів різних країн, етнічних груп, культур.

Відповідно до змісту навчання іноземній мові спостерігаються наступні тенденції:

1. Акцент робиться на діяльнісному компоненті, на розвитку досвіду творчої діяльності, на формуванні ціннісних орієнтацій.

2. При відборі іншомовного змісту навчання враховуються більшою мірою проблеми, інтереси, які цікавлять студентів, що перш за все проявляється у відборі аутентичного текстового матеріалу, в виборі тем для обговорення, відео- та аудіоматеріалів, застосування Ітернету.

3. Використовується проблемне подання матеріалу, вправ на рефлексію, на розвиток самооцінки.

4. Відбираються такі матеріали, які апелюють до особистого досвіду студентів, до їх почуттів, емоцій, що спонукають їх до вираження власної думки, оцінки і стимулює формування ціннісних орієнтацій.

5. Обираються такі прийоми і технології навчання, за яких студент ставиться в центр навчального процесу, стаючи суб'єктом діяльності. Тому перевага надається навчанню в співпраці, використанню групової роботи тощо [11].

Все це сприяє створенню сприятливого навчального і виховного середовища.

Для того, щоб формування міжкультурної толерантності у студентів у процесі вивчення іноземної мови було дійсно продуктивним, на думку провідних методистів, необхідно враховувати цілу низку окремих

аспектів: лінгвістичні (навчання лексиці), прагматичні (правила поведінки зумовлені конкретною ситуацією та культурою), естетичні (що приймається за норму в одній культурі і відрізняється від норм іншої країни), етичними (що відображає моральні цінності), елітні (література, мистецтво певного народу).

Кожен з цих аспектів має свої можливості активізації. Так, лінгвістичні аспекти навчання полікультурного спілкування – це вміння визначати правильну лінію мовної поведінки в іншомовному середовищі, що гуртується на знанні особливостей менталітету носіїв мови. Для адекватного спілкування інформацію потрібно перекладати не дослівно, а знати що і коли необхідно сказати в конкретній ситуації. Важливою умовою досягнення такого рівня спілкування іноземною мовою є не тільки знання способів вираження думок носіями мови, а й вміння співвідносити їх з нормами і звичними зворотами рідної мови. Розвиток таких навичок відбувається через етикетну лексику при одночасному зіставленні її з еквівалентами рідної мови. Завдання викладача не просто подати лексичні кліше, а й рефлексувати їх на рідну мову та проаналізувати частоту вживання в повсякденній рідній культурі. Зіставлення, вироблене паралельно, дає студентам можливість адекватно вживати ту чи іншу лексичну одиницю.

Спостереження, зіставлення різних прагматичних моментів тієї чи іншої культури дозволяє помітити в них не лише відмінності, але й подібності. Адже основним завданням полікультурного виховання засобами іноземної мови є формування і поглиблення уявлення не тільки про специфічні відмінності в культурах, а й про їхні загальні риси в глобальному сенсі.

Під час вивчення іноземної мови з метою врахування принципу полікультурності значне місце має використання автентичних відео- і аудіоматеріалів, неадаптованих текстів. Як правило, навчання іншомовної культури зводиться до виявлення країнознавчої інформації, так званого зняття культурологічних труднощів, яке відбувається через роз'яснення

країнознавчих реалій [10].

Для більш продуктивного спілкування в рамках діалогу культур є природним наявність носіїв мови, які можуть безпосередньо розповісти про свої національні традиції і культуру та показати типові норми поведінки. Також важливе значення має спілкування в мережі Інтернет, яке дозволяє студентам обмінюватись інформацією зі своїми іншомовними однолітками, вивчаючи і їхню культуру, що сприяє порівнянню та узагальненню. Студенти вчаться бачити не тільки відмінне, але й спільне у своїй та іноземній культурах, сприймати відмінності як норму співіснування культур у сучасному світі, займати активну життєву позицію, спрямовану проти культурної нерівності та дискримінації.

Висновки. Таким чином, для реалізації принципу полікультурності у процесі вивчення іноземної мови, необхідно: визначати обсяг культурологічного матеріалу, запропонованого в мовній одиниці; виявляти, якого роду культура відображена в тій чи іншій мовній одиниці, і, відповідно, відбирати і подавати навчальний матеріал; зіставляти і по можливості проводити паралель між іншомовною культурною реалією і національним культурним явищем.

Отже, можна з упевненістю стверджувати, що кожна освоєна іноземна мова розширює культурні знання людини, даючи їй можливість стати повноправним членом полікультурного суспільства.

Список використаних джерел

1. Алешина А. И. Формирование межкультурной толерантности лингвистов-переводчиков : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Алла Ивановна Алешина. – Оренбург, 2010. – 203 с. Aleshyna A. I. Formirovanie mezhkulturnoi tolerantnosti lingvistov-perevodchikov : dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.08 / Alla Ivanovna Aleshyna. – Orenburg, 2010. – 203 s.

2. Барбелко Н. С. Виховання міжкультурної толерантності студентів коледжів у процесі вивчення іноземної мови : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Наталя Степанівна Барбелко. – Житомир, 2015. – 304 с. Barbelko N. S. Vuhovannya mizhkulturnoi tolerantnosti studentiv koledzhiv u procesi vuvchennya inozemnoi movy : dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.01 / Natalya Stepanivna Barbelko. – Zhytomyr, 2015. – 304 s.
3. Волошина О. В. Педагогічні умови виховання толерантності у підлітків старшого віку в позакласній роботі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Оксана Василівна Волошина. – Вінниця, 2007. – 197 с. Voloshyna O. V. Pedagogichni umovy vuhovsnnya tolerantnosti u pidlitkiv starshogo viku v pozaklasnii roboti : dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.07 / Oksana Vasylivna Voloshyna. – Vinnytsya, 2017. – 197 s.
4. Гончаренко О. Етнонаціональне розмаїття як суспільна і педагогічна проблема у США / О. Гончаренко // Рідна школа. – 2009. – № 2–3. – С. 77–80. Goncharenko O. Etnonacionalne rozmaittya yak suspilna I pedagogichna problema u SHA / O. Goncharenko // Ridna shkola. – 2009. – № 2–3. – С. 77–80.
5. Довгополова Я. В. Формування толерантних відносин студентів у полікультурному середовищі вищого навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Яна Володимирівна Довгополова. – Луганськ, 2007. – 209 с. Dovgopolova Y. V. Formuvannya tolerantnyh vidnosyn studentiv u polikulturnomu seredovushchi vyshchogo navchalnogo zakladu : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.05 / Yana Volodymyrivna Dovgopolova. – Luhansk, 2007. – 209 s.
6. Матієнко О. С. Виховання толерантності у старшокласників середніх загальноосвітніх ліцеїв Франції : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Олена Степанівна Матієнко. – К., 2006. – 208 с. Matienko O. S. Vykhovannya tolerantnosti u starshoklasnykiv serednih zagalnoosvitnih litseiv Francii : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.07 / Olena Stepanivna Matienko. – K., 2006. – 208 s.

7. Новая философская энциклопедия : В 4 т. – М. : Мысль, 2010. – Т. 4. – 736 с. Novaya filosofskaya enciklopedia : V 4 t. – M. : Mysl, 2010. – T. 4. – 736 s.
8. Політологічний енциклопедичний словник / За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна. – К. : Генеза, 1997. – 400 с. Politologichnyi encyklopedychnyi slovnyk / Za red. Y. S. Shemshuchenka, V. D. Babkina. – K. : Geneza, 1997. – 400 s.
9. Психология. Словарь / Под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.
10. Резнік Н. В. Основні аспекти полікультурного виховання в процесі вивчення іноземної мови в вузі [Електронний ресурс] / Н. В. Резнік. – Режим доступу : <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN14/11rnvmvv.pdf>
Reznik N. V. Osnovni aspekty polikulturnogo vykhovannya v procesi vyvchennya inozemnoi movy v vuzi [Elektronnyi resurs] / N. V. Reznik. – Rezhym dostupu : <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN14/11rnvmvv.pdf>
11. Сафонова В. В. Культуроведение в системе современного языкового образования / В. В. Сафонова // ИЯШ. – 2001. – № 3. – С. 17–24. Safonova V. V. Kulturovedenie v sisteme sovremennogo yazykovogo obrazovaniya / V. V. Safonova // Inostrannye yazyki v shkole. 2001. – № 3. – S. 17–24.
12. Свойкина Л. Ф. Формирование межкультурной толерантности у иностранных студентов-филологов / Л. Ф. Свойкина // Современные наукоемкие технологии. – 2008. – № 3. – С. 78–81. Svoikina L. F. Formirovanie mezhkulturnoi tolerantnosti u inostrannykh studentov-filologov / L. F. Svoikina // Sovremennye naukoemkie tehnologii. – 2008. – № 3. – S. 78–81.
13. Слобожанкина Л. Р. Формирование межкультурной толерантности будущих специалистов в процессе иноязычной подготовки : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Лейсан Рафаэлевна Слобожанкина. – Магнитогорск, 2006. – 177 с. Slobozhankina L. R. Formirovanie mezhkulturnoi tolerantnosti

budushchih specialistov v processe inoyazychnoi podgotovki dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.08 / Leisan Rafaelevna Slobozhankina. – Magnitogorsk, 2006. – 177 s.

14. Социологический энциклопедический словарь : на русском, английском, немецком, французском и чешском языках / Редактор-координатор академик В. Осипов. – М. : Изд-во НОРМА, 2000. – 488 с. Sociologicheskii enciklopedicheskii slovar : na russkom, nemeckom, francuzkom I cheshskom yazikah / Redaktor-koordinator akademik V. Osipov. – M. : Izd-vo NORMA, 2000. – 488 s.

15. Committee on multicultural education. Educators' preparation for cultural and linguistic diversity : A call to action [Electronic resource]. – Mode of access : [/http://aacte.org/pdf/Programs/Multicultural/culturallinguistic.pdf](http://aacte.org/pdf/Programs/Multicultural/culturallinguistic.pdf)

16. Encyclopedia of education ; ed. by J. Guthrie. – USA : Macmillan Reference Library, 2003. – 3357 p.

Авторська довідка

Білецька Ірина Олександрівна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та практики іноземних мов, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (м. Умань).

Тел.: 0979979233

E-mail: irysya-1@mail.ru

Билецкая Ирина Александровна – доктор педагогических наук, профессор, заведующая кафедрой теории и практики иностранных языков, Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины (г. Умань).

Тел.: 0979979233

E-mail: irysya-1@mail.ru

Biletska Iryna Oleksandrivna – doctor of pedagogical sciences, professor, the Head of the Chair of Theory and Practice of Foreign Languages, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University (Uman).